

Sobre la desafecció

ORIOI BARTOMEUS

Analista polític

A llunyament, desassossec, distanciament, escepticisme, pessimisme, fins i tot cabreig, són termes que han estat utilitzats per definir l'actual moment polític. No hi ha debat, tertúlia o article que no faci, en un moment o altre, referència a aquest estat d'ànim col·lectiu que sembla compartir la majoria dels ciutadans. El punt d'arrencada es podria situar a les eleccions autonòmiques de fa un any, o fins i tot abans, en el referèndum estatutari de juny de 2006, tot i que ja se sap que aquesta mena de consultes, per atípiques, fan de mal comparar. La baixa participació als comicis autonòmics fou el toc d'alerta. A partir d'aleshores s'han succeït les discussions sobre la desafecció que estaria corroent les bases del sistema.

Les passades eleccions municipals de maig, amb un índex de participació notablement feble, inferior al 50% en ciutats com Barcelona, no van fer més que reforçar la idea que el país es troba en un moment crític, en què la distància entre la ciutadania i la política ha arribat a extrems inaguantables.

Aquesta és una discussió amb un fortíssim poder d'atracció, com tots els temes que porten implícit un bocí d'apocalipsi, i com a tal, és susceptible de generar discursos de forta càrrega dramàtica, de tot o res. Però, de què parlem quan parlem de desafecció? Perquè el terme és ambigu i abraça una ample espectre d'elements. No és el mateix parlar de desafecció democràtica, que posaria en qüestió el sistema polític del que ens hem dotat, que parlar de desafecció a Espanya, als partits o als seus

dirigents. De desafecció n'hi ha per a tots els gustos, però no totes s'expressen amb igual força en el moment actual.

L'Institut de Ciències Polítiques i Socials, de la UAB, disposa d'una de les sèries demoscòpiques més interessants del país, que a més té la virtut d'incloure força preguntes sobre cultura política, el que vindria a ser l'adn polític de la societat catalana. Els seus sondeigs van de 1989 a l'actualitat i acostumen a ser un mirall prou aconseguit de l'opinió dels catalans. L'anàlisi d'aquests sondeigs posa alguns elements al seu lloc, contextualitzant-los, destacant-ne alguns com a nous, mentre que d'altres, aparentment inèdits, esdevenen normals a la llum de vint anys d'enquestes.

Bàsicament, les dades desmenteixen que estiguem davant d'una crisi institucional total. Els fonaments del sistema continuen sent sòlids i estables. La cultura política dels catalans gaudeix d'una salut de ferro, en termes generals. D'una mala salut de ferro, es podria dir, ja que es mantenen els elements de desinterès i mal confiança que l'han caracteritzat des que se'n tenen registres.

El desinterès per la política es manté estable al voltant del 70% dels electors, així com es manté també l'escassa valoració dels partits polítics, que són de sempre les institucions menys valorades, amb puntuacions mitjanes properes al 3,5 en una escala de zero a deu. D'altra banda, també es mostra estable la proporció d'entrevistats que manifesta no sentir simpatia per cap partit, en una evolució irregular però mantinguda des de fa disset

anys. Així mateix, la majoria es mostra d'acord amb afirmacions crítiques, com ara que les eleccions no serveixen per a res, els polítics només serveixen per dividir la gent, que la democràcia espanyola no ha arribat al nivell de les altres democràcies europees (encara!) o que en política és millor no tenir-hi res a veure. De manera sostinguda, el 80% dels catalans considera que els polítics es barallen molt, però en realitat són tots iguals.

Tots aquests indicadors de cultura política s'han mantingut estables al llarg de gairebé vint anys i indiquen la pervivència a la societat catalana d'actituds típiques d'un país que ha viscut quaranta anys d'adoctrinament en contra de la política. Hi ha, doncs, una mena de desafecció que no ve de nou, sinó que té les seves arrels a la Història. Es pot discutir què s'ha fet malament quan aquesta cultura política d'arrel, paradoxalment, antipolítica ha aconseguit perviure entre les generacions que no van experimentar el franquisme en primera persona, però aquest seria un altre debat.

Al costat d'aquests elements de tradició, en els sondeigs se'n observen d'altres de nous, que perfilen un tipus de desafecció diferent, caracteritzada per factors que no són estables al llarg del temps, sinó que han evolucionat en els darrers anys, donant forma a un nou escenari.

En primer lloc, s'observa un increment significatiu a partir de 2001 del pessimisme sobre el futur immediat de Catalunya i Espanya. El percentatge no diu gran cosa per si sol, però pren rellevància si es compara amb la sèrie temporal.

Un segon element destacable és el notable empitjorament de les valoracions sobre l'actuació del govern de la Generalitat i els ajuntaments, que s'inicia també el 2001. En el cas del govern català, la trajectòria ascendent de les valoracions negatives només té una excepció en l'enquesta preelectoral de 2003. Pel que fa als ajuntaments, és palpable el descens de les valoracions positives, que tradicionalment eren majoritàries. L'únic ens de govern que es lliura de l'empitjorament és el central, que fluctua segons el partit que l'ocupa.

Finalment, hi hauria un tercer element nou, l'increment del percentatge d'electors que considera que no hi ha cap partit que defensi els interessos dels catalans, dels espanyols, del seu municipi o d'ell mateix. En aquest punt l'evolució és significativa, amb increments notables en els dos darrers anys. En el l'últim sondeig, corresponent a l'any 2006, el 35% considera que no hi ha cap partit que defensi millor els seus propis interessos.

Pessimisme envers el futur, males valoracions dels governs i una sensació de manca de representativitat per part dels partits polítics. Aquests són els elements que defineixen una mena de desafecció nova, que s'alimenta en part de la tradicional cultura política de la malfiança, però que no respon totalment als seus paràmetres històrics.

El factor que semblaria explicar la peculiaritat d'aquest període és una certa sensació d'abandó per part dels electors envers no tant la política en abstracte, sinó la política concreta, els partits i els governs. Tot plegat no es dibuixa una crisi apocalíptica del sistema com a tot, sinó un lleu cataclisme, una certa desconexió entre representats i representants, que pot semblar accidental a primer cop d'ull però que, de perdurar, podria acabar tenint greus conseqüències.

Les causes d'aquesta nova desafecció es poden trobar en part en una

herència cultural que predisposa en contra de la política com experiència col·lectiva. La cultura política espanyola (i en això els catalans no es diferencien gran cosa) té una fortíssima càrrega individualista, que porta aparellat un sentit utilitari de les institucions i una malfiança congènita ca a qualsevol tipus d'organització, no tan sols els partits, sinó també sindicats, associacions, entitats.

Hi ha elements que caracteritzen la situació d'avui en dia com a nova i en certa manera preocupant. El pòsit de desafecció, de l'abandó de l'elector en un context inèdit obliga a una acció decidida en favor de la recuperació del paper de la política, que ha perdut protagonisme

Redreçar aquests elements de partida es fa encara més difícil enmig de la crisi de la política actual. La transformació de les societats occidentals, a cavall de la revolució tecnològica, ha qüestionat el paper de la política en aquestes societats. La manera de fer política es basa encara en la representació de col·lectius que avui en dia o bé han desaparegut o bé han deixat d'estructurar-se o de reconèixer-se com a tals. S'ha passat de la societat estratificada a la líquida sense que la política hagi sabut encara trobar-hi el seu lloc.

Aquests factors de conjuntura general se superposen a Catalunya a un escenari de canvi de model polític, que genera incertesa i certa paràlisi a tots els nivells, des dels partits i els seus dirigents al còs electoral, passant per la premsa i altres instàncies intermeditàries.

Tot canvi de paradigma passa per un moment de suspens, més si es té en

compte que el model polític de Catalunya havia viscut un llarg període d'estabilitat des de principis dels anys vuitanta. Aquest escenari comença a trencar-se a finals dels noranta i acaba per transformar-se amb les eleccions de 2003. Part de l'abstenció electoral en el cicle 2006-2007 pot entendre's com a "ressaca" d'aquest primer episodi del canvi de model, i de fet algunes exageracions sobre el període actual provenen de la comparació amb el cicle 2003-2004, que ha resultat ser una etapa de forta excepcionalitat, determinada pels canvis de majoria al Parlament i al Congrés.

En conclusió, no sembla ser cert que la desafecció actual qüestionï l'estabilitat del sistema en el seu conjunt, si s'observen els indicadors amb una distància temporal prudencial i no es pren com a punt de partida i barem el període singular de 2003-2004. Tanmateix, tampoc no es pot considerar aquesta desafecció actual com un simple reflux d'aquell moment excepcional, que s'esvairà per si sola. Hi ha elements que caracteritzen la situació d'avui en dia com a nova i en certa manera preocupant. El pòsit de desafecció, de l'abandó de l'elector en un context inèdit, en un terreny relliscós encara per marcar, obliga a una acció decidida en favor de la recuperació del paper de la política, que ha perdut protagonisme com a activitat ordenadora de la representació col·lectiva.

Aquesta recuperació no pot consistir en un simple retorn al passat, un "revival" dels discursos i les estructures que ara estan en qüestió. Una operació d'aquesta mena no faria sinó incidir encara més en l'allunyament del ciutadà, que acabaria percebent la política com un dinosaure, una peça de museu, una relíquia. Aquesta desafecció nova està demanant una revisió inajornable i en profunditat dels mitjans i les maneres de fer política en un món, que és ara menys sòlid, més mòbil, accelerat i vulnerable. ■